

Over guldens en gouden schilden

Fokkelien von Meyenfeldt

Dat we een munteenheid delen met andere Europese landen is historisch gezien niet uniek. Maar wat ik echt een gemiste kans vind, is de naam die we eraan hebben gegeven. Euro - kan het oninteressanter? Een aantal jaren geleden was er nog sprake van dat de munt *ecu* zou gaan heten, een naam die bijna zo oud is als de stad Lochem, zie afbeelding 1. Het heeft helaas niet zo mogen wezen.

Muntgeschiedenis is een fascinerend en veelomvattend onderwerp en daarom zal ik me in deze overdenking bij de dood van de gulden beperken tot een verhaal over de oorsprong van deze oude en eerbiedwaardige munt, en over het voorkomen ervan in onze omgeving tot halverwege de zestiende eeuw.

staan aan meer munten en in 1252 werd de eerste Florentijnse gulden geslagen, een gouden munt waarvan de waarde op 1 pond werd gesteld. Hij had een doorsnede van 20 mm, woog 3,54 gram en had een goudgehalte van 0,989 (24 karaat), zie afbeelding 2. Een andere beroemde munt, die voor meer dan een eeuw de standaard zou bepalen van de

andere de Gelderse gulden, die ook wel “nije gulden” of “quade gulden” werd genoemd, vanwege zijn lage goudgehalte (12 karaat, dus 50%). Een andere “minderwaardige” gulden die ook in onze streken werd gesignaleerd, was de postulaatsgulden, een munt met een doorsnede van 21,5 mm, een gewicht van 3,39 gram en 12 karaat (afbeelding 4). Deze munt

Afbeelding 1: Een ecu uit 1999 met de maagd Europa die wordt ontvoerd door de god Zeus vermomd als stier. Helaas heeft de historische naam “ecu” het niet gehaald en zitten we nu met “euro” opgescheept.

Afbeelding 2: Florentijnse gulden, geslagen tussen 1252 en 1303. De hier afgebeelde voorzijde stelt de heilige Johannes voor, de patroon van de stad. De lelie op de achterkant (niet afgebeeld) komt uit het wapen van de stad en bezorgde de munt zijn naam: florenus in het Latijn, florijn in het Nederlands.

Tegen het einde van de achtste eeuw en nog eeuwen daarna, kenden we in Europa maar één munt: de denarius of penning. In teksten en oude boekhoudingen kom je daarnaast bovendien het pond (liber) en de schelling (solidus) tegen. Dit zijn echter geen munten, maar rekeneenheden. Een pond was 240 penningen, een schelling was 12 penningen. Nog eeuwenlang zijn boekhoudingen gevoerd in de waarden **l**, **s** en **d**.

Gouden munt: gulden

Tegen het einde van de twaalfde eeuw begon er behoefte te be-

munten in onze streken, was het gouden schild, ingevoerd in 1337 door de Franse koning Philips VI onder de naam *écu d'or*. In Dordrecht noemde men deze munt aanvankelijk “florijn gulden, die men hiet metten scilde”. (De Florentijnse gulden noemde men “den gulden florijn van Florense”.) Het schild woog 4,46 gram en had een doorsnede van 29 mm en was van 24 karaats goud, zie afbeelding 3.

In de loop van de veertiende en vijftiende eeuw kwamen er meer gouden munten in omloop, onder

was geslagen in opdracht van de postulaat en later bisschop van Utrecht: Rudolf van Diepholt in de vijftiende eeuw. De waarde van deze gulden was ongeveer de helft van die van de Rijnse gulden (afbeelding 5).

Zilvergeld

Rond 1500 kwamen de eerste zilveren gulden in omloop en was “gulden” dus echt een muntnaam geworden en niet meer de aanduiding voor het metaal waarvan hij was gemaakt.

In de veertiende eeuw waren al eerder zilveren munten versche-

Afbeelding 3: Voor- en achterkant van het gouden schild, de écu d'or, uit 1337, de munt die meer dan een eeuw lang de basis was voor alle gouden munten (en dus guldens) in Europa.

Afbeelding 4: Voor- en achterkant van de postulaatsgulden, die net als de Gelderse gulden een laag goudgehalte had.

Afbeelding 5: Voor- en achterkant van een Rijnse gulden. Deze is van Diederik III, aartsbisschop van Keulen (1370-1414). Deze gulden was afgeleid van de Florentijnse gulden. Aanvankelijk was hij exact hetzelfde: Sint-Jan aan de ene kant en een lelie aan de andere kant, maar op den duur verving men het beeld door een andere heilige en de lelie door het eigen wapen. De munt hier is een overgangstype: Sint Jan is gehandhaafd, maar de lelie is vervangen.

nen die groter waren dan penningen. Ze werden dan ook *groot* genoemd, en de waarde ervan stond gelijk aan 12 penningen. In de tweede helft van die eeuw wordt de collectie uitgebreid met dubbele groten, *plak* of *botdrager* geheten. Onder de naam “oude butkens” komt deze munt ook voor in een Lochemse akte uit 1468.

Geldwaarden in onze omgeving

In de middeleeuwen berustte de waarde van een munt niet op een afspraak, zoals nu, maar op de werkelijke waarde, op zijn gewicht en gehalte aan goud of zilver. Daardoor konden allerlei munttypen naast elkaar worden gebruikt, als het gehalte en het gewicht van de munt maar bekend waren. Je moest er wel goed op letten dat de munt niet te sterk gesleten was of “gesnoeid” (slimme lieden vijlden er soms een randje af), want dan was hij minder waard.

Het is moeilijk om in hedendaags geld uit te drukken hoeveel eepond of een groot of een gulden precies waard was.

Om u toch enig idee te geven van de situatie rond 1400: een ongeschoold werkmans moest vier dagen werken om één pond te verdienen en tussen 11 november en 22 februari zelfs zeven of acht dagen, omdat het winterloon wegens korte dagen een stuk lager lag. In het volgende tabelletje, waarvan ik de gegevens heb ontleend aan Pieters & Van Schaik (103, 284), kunt u zien hoe de lonen waren in Doesburg rond 1400.

Daglonen in groten:

	knecht	meester
ongeschoold	5	6
timmerman	4	8
metselaar	5	8
dakdekker	6	8
vervoer	8-11	n.v.t.
vervoer		
- met eigen kar	10-11	n.v.t.
vrouwen	2	n.v.t.

Het wordt allemaal nog wat concreter als we de daglonen omzetten in een jaarloon. In de middeleeuwen werd op zondagen niet gewerkt, evenmin als op de 48 heiligendagen die door het bisdom Utrecht als officiële feestdagen waren aangemerkt.

Sommige van die dagen vielen op een zondag, dus laten we zeggen dat een jaar 270 werkdagen telde. Een ongeschoold knecht verdiende (als hij altijd werk had!) 200 dagen het normale loon van 5 groten en 70 dagen het winterloon van 3 à 4 groten. Per jaar was dat zo'n 1250 groten, oftewel ruim 60 pond.

Volgens De Meyer en Van den Elzen lagen de koersen in Gelderland in 1419 van de Gelderse gulden ten opzichte van andere munten als volgt: 1 pond = 20 groot, 1 heerenpond = 22-25 groot, 1 Gelderse gulden = 31,5 groot, 1 Zutphense gulden = 25,5 groot, 1 Arnhemse gulden = 40 groot, 1 oud schild = 60 groot.

In andere valuta omgerekend bedroeg het jaarloon van een ongeschoold knecht dus 36,5 Gelderse gulden, 31,25 Arnhemse gulden of iets meer dan 20 gouden schilden.

Tegen de achtergrond van deze sommetjes gaan we nu eens kijken naar guldens waarvan in Lochem sprake is geweest.

Geld in Lochem

Voor de vicarie van de vroegmis hadden de Lochemse priesters in 1430 vele sponsors geworven. In de akte wordt nauwkeurig opgesomd wat iedereen bijdroeg aan de zaak, en dat gebeurt vaak in natura, bijvoorbeeld de opbrengst in haver van een bepaald stuk land. Opgeteld komt de waarde

volgens de akte uit op “triginta unius florenorum Arnhemensium”, oftewel 31 Arnhemse guldens, ongeveer het jaarloon van een ongeschoolde knecht. In een akte uit 1494 in de volkstaal is sprake van *golden Riinsch gulden*, *golden Arnemsche gulden* en een *olden schilt*.

De oudste akte waarin de term gulden voorkomt, dateert van 1401. Gheerd en Bate Amekingh dragen met goedkeuring van hun zoon Sweder op 29 augustus van dat jaar één nieuwe Gelderse gulden per jaar over aan de kerk voor het houden van memoriën, en doen daar op 4 juli 1402 nog

één vette gans ‘s jaars bij.

Het type gulden wordt steeds nauwkeurig gespecificeerd, en dat was ook nodig, zoals u nu wel duidelijk zal zijn. Rijnse guldens worden het vaakst vermeld.

Een interessante munt komt nog voor in een akte van 9 oktober 1562, “am avonde Victoris”, waarin stadssecretaris Gerryt mr. Dirxs en zijn vrouw Hermanna een rente van zes Gelderse rijder guldens per jaar overdragen aan heer Joest Hoeyer, vicaris van Sint Antonius.

Deze rijder guldens zijn geslagen tussen 1509 en 1538 onder Karel

Afbeelding 6: Gelderse snaphaan, een zilveren munt met dezelfde beeldenaar als de gouden rijdergulden, namelijk de hertog (Karel van Egmond) te paard.

van Egmond. Op de voorkant is een rijdende hertog afgebeeld, vandaar de naam. Zie afbeelding hierboven.

Afbeelding 7: Bij wijze van afscheid enkele moderne guldens. De munt met Beatrix uit 2000 (in gebruik genomen bij haar troonsbestijging in 1980) is echt van het type nieuwe zakelijkheid: geen wapen meer en ook geen volledig profiel van de vorstin. De “moeder-en-dochtergulden” uit 1980 heeft nog wel een wapen aan de keerzijde, maar de Julianaguldens uit 1977 vertoont echt een klassiek wapen met veel details. De laatste munt is een zilveren tientje, geslagen ter herdenking van 25 jaar bevrijding. De ene zijde bevat het standaard-portret van Juliana, de andere zijde toont Wilhelmina.

Literatuur

- Beck, Bert van e.a. *Geld door de eeuwen heen. Geschiedenis van het geld in de lage landen*. Amsterdam 1984
- Beck, E.J.A. en J. Fortuyn Droogleever. *Geslagen te Zutphen*. Zutphen 1990
- Gelder, Enno van. *De Nederlandse munten*. Utrecht 1970 (4e druk)
- Maris, A.J. “Kerkelijke stichtingen in Lochem”. In: *Bijdragen en Mededelingen Gelre*. XXXVIII (1935), p. 81-132
- Meyenfeldt, Fokkelen von. “Voor de stadsbrand (3). Een bloeiend bedrijf: de Lochemse kerkfabriek”. In: *Scholtamp van Lochem* 46, 1999-1, p. 29-32
- Meyer, G.M. de en E.W. van den Elzen. “Wel en wee van Gelres geld. Munten en muntkoersen in de 14e en 15e eeuw.” In: *Bijdragen en Mededelingen Gelre*. LXXI (1980), p. 19-50
- Pieters, G. en R. van Schaik. *Fiskaliteit en sociaal-economische evoluties in het kwartier van Zutphen tijdens de 15e eeuw*. (Offset, 2 dln., Nijmegen 1974-1975). Een exemplaar van dit werk is aanwezig in de bibliotheek van het Stadsarchief van Zutphen en in die van het Rijksarchief in Gelderland te Arnhem.

Archieven

- Archief van de Sint-Gudulakerk te Lochem (Rijksarchief in Gelderland)
- Archief van het Walburgkapittel (Stadsarchief Zutphen), o.a. het “Liber camerae capituli Zutphaniensis te Zutphen”. Dit boek bevat 16e-eeuwse afschriften van veel oudere akten (van 1059-1577), die vaak ook Lochem betreffen.
- Hertogelijk Archief, inv.nr. 699 (Rijksarchief in Gelderland)

Foto's

De afbeeldingen 2 - 5 zijn overgenomen uit *Geld door de eeuwen heen* (p. 53, 56, 58 en 68) en gefotografeerd door Kees Jansen uit de collectie van het Koninklijk Penningkabinet te Den Haag.

Afbeelding 6 komt uit *De Nederlandse munten* (p. 62), foto van P. Brouwers uit de collectie van het Koninklijk Penningkabinet te Den Haag.

De afbeeldingen 1 (ecu 1999) en 7 zijn gescand door de auteur.